

РОЗДІЛ 12 ВІСЬКОВЕ ПРАВО

УДК 344.13

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/172>

ВСТУПНІ ЗАУВАГИ ЩОДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 402 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

INTRODUCTORY REMARKS ON UNDERSTANDING THE ESSENCE OF THE SUBJECT OF THE CRIMINAL OFFENSE PROVIDED FOR IN ARTICLE 402 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Гринчук А.А., студент магістратури
Національний університет оборони України

Військові кримінальні правопорушення, як і будь-які інші кримінальні правопорушення, визнані такими відповідно до Кримінального кодексу України, мають об'єктивні та суб'єктивні ознаки, які дозволяють відрізнити одне правопорушення від іншого.

Саме тому суб'єктивні ознаки непокори важливо дослідити, виходячи з того, що саме суб'єкт цього кримінального правопорушення виконує діяння, що має наслідком суспільно небезпечний результат.

Не ставлячи собі за мету здійснити аналіз загальних ознак, які характерні для військових кримінальних правопорушень, хочемо звернути увагу на те, що вік такого суб'єкта не може бути нижчим, ніж 18 років – мінімально гранична норма призовного віку, яка визначена Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу». Починаючи саме з цього віку, можна набутися статусу військовослужбовця, резервіста чи військовозобов'язаного.

Визначено, що суб'єкт кримінального правопорушення, який передбачено статтею 402 Кримінального кодексу України, має перебувати на військовій службі у Збройних Силах України чи інших збройних формуваннях, що є важливою та необхідною ознакою такого спеціального суб'єкта відповідного кримінального правопорушення.

У контексті цієї статті Кримінального кодексу України суб'єктами військових кримінальних правопорушень можуть бути військовослужбовці рядового складу (рекрути, солдати), військовослужбовці (старшого) сержантського і старшинського складу, офіцерського складу, як серед числа армійських, так і серед числа корабельних.

Ті особи, що не є військовослужбовцям не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності відповідно до статті 402 Кримінального кодексу України. У цьому контексті вони можуть нести відповідальність лише як співучасники, тобто як підбурювачі, пособники або ж організатори).

Також було здійснено аналіз окремих вироків судів та здійснено характеристику осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене статтею 402 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: непокора, військовослужбовець, кримінальне правопорушення, суб'єкт правопорушення.

Military criminal offences, like any other criminal offences, recognized as such in accordance with the Criminal Code of Ukraine, have objective and subjective features that make it possible to distinguish one offense from another.

That is why it is important to investigate the subjective signs of disobedience, based on the fact that it is the subject of this criminal offense who performs an act that has a socially dangerous result.

Without setting ourselves the goal of carrying out an analysis of general features that are characteristic of military criminal offenses, we would like to draw attention to the fact that the age of such a subject cannot be lower than 18 years – the minimum limit of conscription age, which is defined by the Law of Ukraine «On military duty and military service». It is possible to acquire the status of a military serviceman, reservist or conscript, starting from this age.

It was determined that the subject of the criminal offense provided for in Article 402 of the Criminal Code of Ukraine must be in military service in the Armed Forces of Ukraine or other armed formations, which is an important and necessary feature of such a special subject of the relevant criminal offense.

In the context of this article of the Criminal Code of Ukraine, subjects of military criminal offenses can be military personnel of the rank and file (recruits, soldiers), military personnel of (senior) sergeant and sergeant ranks, officers, both among the number of army and among the number of ships.

Persons who are not military personnel cannot be held criminally liable in accordance with Article 402 of the Criminal Code of Ukraine. In this context, they can bear responsibility only as accomplices, that is, as instigators, accomplices or organizers).

An analysis of individual court verdicts was also carried out and a characterization of persons who committed a criminal offense provided for in Article 402 of the Criminal Code of Ukraine was carried out.

Key words: disobedience, military serviceman, criminal offence, the subject of the offence.

Актуальність теми дослідження. Військові кримінальні правопорушення, як і будь-які інші кримінальні правопорушення, визнані такими відповідно до Кримінального кодексу України мають об'єктивні та суб'єктивні ознаки, які дозволяють відрізнити одне правопорушення від іншого.

У контексті непокори важливими об'єктивними ознаками є наслідки, місце, час вчинення кримінального правопорушення, а також те, у якій формі ця непопора була здійснена: коли військовослужбовець вчиняє дії, які свідчать про те, що він не буде виконувати наказ (розпорядження) свого командира, чи коли така непопора про-

являється за допомогою мовчазних дій демонстративного характеру.

З іншого боку суб'єктивні ознаки непокори важливо дослідити, виходячи з того, що саме суб'єкт цього кримінального правопорушення виконує діяння, що має наслідком суспільно небезпечний результат.

Сучасний стан досліджень. Серед сучасних дослідників, які досліджували непокору варто виокремити Бондареву К. В., Давлатова Ш. Б., Копотуна І. М., Пузирьова М. С., Солодкого Д. О., Трубникова В. М., Шапошнікова Ю. В. та інших.

Виклад основного матеріалу. Положення частини 2 статті 18 Кримінального кодексу України визначають наявність спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, яким для цілей нашого дослідження може бути лише певна особа. У цьому контексті нам також важливо звернути увагу на положення статті 401 Кримінального кодексу України, де йдеться саме про військові кримінальні правопорушення [1].

Частина 2 статті 401 Кримінального кодексу України наводить перелік суб'єктів військових кримінальних правопорушень. До їх числа віднесено військовослужбовців Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, які було утворено не інакше, як на підставі законів України. Додатково це положення визначає, що до числа таких суб'єктів слід віднести військовослужбовців Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інших осіб, які можуть бути визначені законом [1].

Виходячи з наведеного вище, варто прискіпливо ставитись до тези А. Строган щодо ускладнення реалізації механізму притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності [2, с. 94]. Маємо висловити впевненість у тому, що хоч визначення переліку осіб, які зазначені у частині 2 статті 401 Кримінального кодексу України, не є константою, а процес внесення змін до закону є складнішим, оскільки потребує більше часу та зусиль з боку парламенту. Натомість внесення змін до підзаконних актів є більш простим у порівнянні із законодавчим процесом. Саме правові інструменти, якими наділений Уряд України у контексті нормотворчої діяльності говорять про його більшу мобільність.

Не ставлячи собі за мету здійснити аналіз загальних ознак, які характерні для військових кримінальних правопорушень, хочемо звернути увагу на те, що вік такого суб'єкта не може бути нижчим, ніж 18 років – мінімально гранична норма призовного віку, яка визначена Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу». Починаючи саме з цього віку, можна набути статусу військовослужбовця, резервіста чи військовозобов'язаного.

Зазначений вище закон дозволяє нам також навести необхідні характеристики для розуміння відмінностей між статусами військовослужбовця, резервіста та військовозобов'язаного.

Що цілком логічно, військовослужбовцем є та особа, яка безпосередньо проходить військову службу. Резервіст – особа, яка проходить службу у військовому резерві військового формування (у тому числі й у Збройних Силах України). При цьому резервісти є основою для комплектування таких військових формувань, зокрема у мирний час, а також у період дії особливого періоду (наприклад, в умовах дії воєнного стану). Зрештою, військовозобов'язаним є особа, що перебуває у запасі для комплектування будь-яких військових формувань протягом дії визначеного законом особливого періоду, а також для того, щоб виконувати роботи щодо забезпечення оборони України [3].

Відповідно до визначення частини 1 статті 401 Кримінального кодексу України військові кримінальні правопорушення посягають на порядок несення або проходження військової служби [1]. Відтак суб'єкт кримінального правопорушення, який передбачено статтею 402 Кримінального кодексу України має перебувати на військовій службі у Збройних Силах України чи інших збройних формуваннях, що є важливою та необхідною ознакою такого спеціального суб'єкта відповідного кримінального правопорушення. Виходячи з цього, цілком слушно є пропозиція виключити з частини статті 401 Кримінального кодексу України «... а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів» [4, с. 4], оскільки логіч-

ним є те, що вони (військовозобов'язані та резервісти) охоплюються поняттям «військовослужбовець».

Частина 6 статті 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» визначає, що видами військової служби є: (а) строкова військова служба; (б) військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період; (в) військова служба за контрактом осіб рядового складу; (г) військова служба за контрактом осіб сержантського і старшинського складу; (д) військова служба (навчання) курсантів вищих військових навчальних закладів та закладів вищої освіти, які мають у своєму складі військові інститути, факультети військової підготовки, кафедри військової підготовки, відділення військової підготовки, а також закладів фахової передвищої військової освіти; (е) військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; (є) військова служба за призовом осіб із числа резервістів в особливий період [3].

У контексті цієї статті Кримінального кодексу України суб'єктами військових кримінальних правопорушень можуть бути військовослужбовці рядового складу (рекрути, солдати), військовослужбовці (старшого) сержантського і старшинського складу, офіцерського складу [3], як серед числа армійських, так і серед числа корабельних.

Також варто розуміти, що прийняття на військову службу за контрактом відбувається у контексті статті 20 Закону України «Про військовий облік і військову службу» [3; 5, с. 51].

Ті особи, що не є військовослужбовцям не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності відповідно до статті 402 Кримінального кодексу України. У цьому контексті вони можуть нести відповідальність лише як співучасники, тобто як підбурювачі, пособники або ж організатори). А вже виконавцями тут можуть бути військовослужбовці, які мають необхідні характеристики, що були наведені вище.

Також варто розуміти, що позиція П. Фріса, який зазначає, що перелік суб'єктів військових кримінальних правопорушень, які визначені у статті 401 Кримінального кодексу України – чітко визначений, а інші особи не можуть визначатись суб'єктами військових кримінальних правопорушень [6, с. 93], має бути піддана критичному осмисленню у зв'язку з наведеною нами тезою щодо співучасті.

Стаття 24 Закону України «Про військовий облік і військову службу» дозволяє нам також зрозуміти важливі характеристики щодо початку, призупинення та закінчення проходження військової служби [3], оскільки до цього, у період між та після закінчення проходження військової служби, особа не може бути притягнена до кримінальної відповідальності за вказаною статтею.

Початком проходження військової служби може, наприклад, бути:

- 1) день, коли особу відправлять у військову частину зі збірною пункту;
- 2) день, коли буде здійснено зарахування до списку особового складу відповідної військової частини;
- 3) день, коли особу буде відправлено у військову частину з територіального центру комплектування та соціальної підтримки та інші [3].

Днем закінчення проходження військової служби визнається такий день, коли особу було виключено зі списків особового складу тієї частини, де така особа проходила відповідну службу [3].

Щодо характеристик осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене статтею 402 Кримінального кодексу України, то тут наведемо такі факти з проаналізованих кримінальних справ.

У першому випадку суб'єктом кримінального правопорушення, якого було визнано винним був уродженець сільської місцевості, неодруженого, має на утриманні малолітню дитину, який проходить військову службу за контрактом [7].

У другій справі винним було визнано військовослужбовця, який народився сільській місцевості, має неповну середню освіту, одружений, має на утриманні двох неповнолітніх та одну малолітню дитину, який проходить військову службу за контрактом [8].

У третьому випадку винним визнано уродженця міста, одруженого, який має на утриманні малолітню дитину, із загальною середньою освітою, який проходить військову службу за контрактом [9].

В іншій справі винним визнано уродженця сільської місцевості, не одруженого, який проходить військову службу за контрактом [10].

В останньому випадку суб'єктом кримінального правопорушення було визнано уродженця міста, не одруженого, який має вищу освіту, військовослужбовця [11].

Висновки. Отже, підводячи підсумки, варто звернути увагу на те, що під суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 402 Кримінального кодексу України може бути військовослужбовець військових формувань (у тому числі Збройних Сил України), який, виходячи зі службового становища або військового звання, є підлеглим начальникові, який віддав наказ та зобов'язаний такі накази (розпорядження) виконувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Строган А.Ю. Склад злочину як підстава кримінальної відповідальності: навчальний посібник. Київ : Атіка, 2007. 424 с.
3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
4. Дмитренко Н. А. Суб'єктивні ознаки складу військових злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. С. 4. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/7019/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B8%20%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B4%D0%B0%D1%83%20%D0%B2%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85%20%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%96%D0%B2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
5. Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи складу злочину: науково-практичний посібник. Київ: Правова єдність; Алерта, 2015. 88 с.
6. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Вид. 3-тє, допов. і перероб. Одеса : Фенікс, 2018. 394 с.
7. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 15 квітня 2022 року № № 336/1475/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103965301>.
8. Вирок Солонянського районного суду Дніпропетровської області від 25 квітня 2022 року № 192/466/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104058729>.
9. Вирок Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області від 02 травня 2022 року № 483/255/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104136349>.
10. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 6 травня 2022 року № 336/1481/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104302403>.
11. Вирок Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 25 травня 2022 року № 932/2293/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104449208>.